

משפט המילניום

ארז חסון¹

קריאה בספרו של חיים כהן – "משפטו ומותו של ישו הנוצרי"^{2,3}

מבוא; דרכו של שופט; העובדות; המסגרת הנורמטיבית;
מאסרו של ישו; בבית הכהן הגדול; משפטו של ישו; מותו של
ישו; אפילו.

מבוא

פעמי המילניום וביקורו ההיסטורי של האפיפיור, הם בוודאי סיבה טובה לשוב ולחזור אל ספרו המרתק של השופט חיים כהן, בו הוא מנתח באזמל חד את משפטו של ישו הנוצרי תוך שימוש בכלים משפטיים והלכתיים. בעוד העולם הנוצרי חוגג מלאת 2000 שנים להולדת הגואל⁴, ננסה ללכת בעקבותיו של השופט חיים כהן ולברר באם האמונה

¹ רס"ן. לשעבר, עוזר יועץ המשפטי בעזה, מפקד המגמה לדין בין-לאומי ביה"ס למשפט צבאי. כיום, תובע בכיר בפרקליטות דרום-מז"י. בעל תואר ראשון במשפטים, האוניברסיטה העברית.

² חיים ה. כהן **משפטו ומותו של ישו הנוצרי** (הוצאת דביר, תל אביב – 1968). במאמר זה אני מבקש לסקור את התיזה אותה מציג חיים כהן בספרו המאלף, בצירוף ביאורים, הערות שונות ועמדת הביקורת. אך מובן הוא כי אין בכוונתי או ביכולתי לדון בנושא מכל צדדיו – ואין סקירה זו אלא בגדר "מתאבן", שכל שיש בו הוא לגרות את טעמו של הקורא, ליטול לידי את הספר.

באשר להיכרות, ולו השטחית ביותר, עם חייו של ישו ומושגי היסוד בנצרות – מוטב להצטייד באחת מן הבשורות של הברית החדשה, למשל הבשורה הפותחת **מתי**, וכן בחוברת האוניברסיטה המשודרת: ד"ר אביעד קליינברג **הנצרות מראשיתה ועד הרפורמציה** (הוצאת משרד הבטחון, 1995).

³ עד שאנו משלימים את כתיבת מאמרנו והנה נתפרסם ספר נוסף בנושא, חיבורו של דוד הורביץ **חידה בת 2000 – האם אשמים היהודים במותו של ישו**. ככלל, מאמץ החיבור את גרסתו של חיים כהן לאירועי מותו של ישו. כמו כן, פרקים בספר על המחקרים השונים שעסקו בנושא וסקירה על עמדת הכנסייה בשנים האחרונות בשאלה.

⁴ ניתנת האמת להאמר כי אין דיוק מדעי באמירה זו. מחקרים מן המאה הנוכחית (ה - 20) מוכיחים כי למעשה ישו נולד לפחות בשנת 4 לפנה"ס! הכיצד? אכן הכרונולוגיה הנוצרית, לפיה מתנהל לוח השנה האזרחי, ראתה בלידתו של ישו הנוצרי כאירוע החשוב ביותר בהיסטוריה ולכן שנת האפס בספירה הנוצרית נקבעה כ "Anno Domini – שנת האדון". הנזיר דיוניסוס אקסיגוס, אשר הציע את השיטה, כתחליף לספירה המקובלת עד אז, מניין השנים

הנוצרית המקובלת לפיה האשם במותו של ישו רובץ על כתפיהם של היהודים, שעה שהנציב הרומאי, רוחץ בנקיון כפיו (ועוד נשוב, כמובן, בהרחבה אל פונטיוס פילטוס) - אשמה אשר בשמה נרדפו ועונו יהודים לכל אורך ההיסטוריה הנוצרית - יש בה ממשות משפטית.

ספרו של השופט חיים כהן הוא ניסיון אינטלקטואלי מרשים לנסות ולנתח בכלים משפטיים את האירועים המובאים בסיפורי הברית החדשה באשר למשפט שנערך לישו, בסופו הוצא להורג בצליבה, תוך שימוש בידוע לנו על המשפט הרומי וההלכתי. הספר מונה את תיאור היממה האחרונה בחייו של ישו, תוך התעכבות על סוגיות משפטיות המטרידות את העוסקים במשפט פלילי גם היום: האם הייתה כנגד ישו עילת מעצר תקפה? - האם הייתה לסנהדרין ולכהן הגדול סמכות עניינית לדון את ישו והאם היה בסמכותם לפסוק גזר דין מוות? - על איזו עבירה בעצם נשפט ישו ומהו העונש הקבוע בצידה? - מהם הכללים למוסד החנינה בעולם הרומי והאם ייתכן שהנציב הרומאי אכן הציטע להעניק לישו חנינה, אותה דחו היהודים בשאט נפש? - כיצד הוצא לפועל עונש הצליבה במשפט הרומי והאם התיאור המופיע בברית החדשה הוא סביר?

השאלה, כך מסביר השופט חיים כהן בפתח ספרו, האם תיאור משפטו של ישו הנוצרי המופיע בספרי הברית החדשה, הוא "אמיתי" והאם אכן התקיים משפט כזה לנאשם ספציפי - איננה חשובה באמת. את בירור המשמעות של תיאורי הברית החדשה, מן הבחינה ההיסטורית או התיאולוגית, מותיר הספר להיסטוריונים ולכהני הדת. נקודת המוצא שלו היא ניתוח משפטי של משפטו של ישו כמתואר בברית החדשה, גם אם המדובר באירוע היפותטי⁵.

שכן גם אם ההתייחסות אל חייו ומותו של ישו היא כאל עניין שבאמונה, הרי שליהודי קהילת וורמאיוזא אשר נמחתה במסע הצלב הראשון או ליהודי ספרד שעלו למוקד בטקסי האוטו דה-פה של האינקוויזיציה - שאלת אשמת היהודים במותו של ישו בוודאי לא הייתה היפותטית. האנטישמיות הנוצרית, כיוונה את חיציה הקטלניים אל היהודים, רוצחי האל. וגם אם בעשורים האחרונים נושבות רוחות הפיוס ביו היהדות לנצרות ואף זכורה גם הצהרתו של האפיפיור בדבר ניקוי היהודים מאשמת גרימת מותו של ישו - עדיין

לייסוד העיר רומא, קבע כי הולדת ישו הייתה בשנת 753 לייסוד רומא. אלא שמתברר כי בספירה הנוצרית, שהתגבשה בשנת 525, חלה טעות מצערת: על פי מקורות שונים בברית החדשה אנו רואים כי ישו נולד שעה שהמלך הורדוס עוד היה בין החיים, ואף ציווה להמית את הרך הנולד (ועל כן נמלטו יוסף ומריה עם התינוק למצרים - מתי 2 18-1). על סמך הצלבה עם אירועים שונים בהיסטוריה הרומאית, נתגלה כי הורדוס מת בשנת 749 לייסוד העיר רומא - כלומר 4 שנים לפני שנת 0 לספירה. המסקנה המתבקשת, כמובן, היא כי למעשה אנו נמצאים בשנת 2003 !!

לענין קביעת הספירה ולוח השנה האזרחיים, ראה: דניאל בורסטין **המגלים** (הוצאת כתר, ירושלים - 1983) 456-457, 20-21. ⁵ כהן, לעיל הערה 2, בע' 15-16.

מרחפות בחלל שורות הברית החדשה, לפיהן כאשר לא מצא פונטיוס פילטוס כל אשמה בישו ורחץ בנקיון ידיו – ענו היהודים: "דמו עלינו ועל בנינו"⁶. גם בפרוס שנת המילניום, אין אנו, כבני העם היהודי, רשאים להיבטל מבירור השאלה, האם אשמה קולקטיבית זו בה נתייבבו, כביכול, אבותינו, אכן רובצת על כתפנו.

דרכו של שופט

משנעברה המשוכה התיאולוגית ומשפטר את השאלה ההיסטורית – "היה או לא היה", כבלתי רלוונטית – אין לו לשופט חיים כהן, ולנו ההולכים בנתיבו, אלא ללכת בדרכו של שופט ולבחון את הראיות העומדות לפניו. והנה בזה חידושו הגדול של החיבור. שהרי אלפי ספרים נכתבו על חייו של ישו ורק מיעוטם הוקדשו לשאלת משפטו של ישו. ורק מתי מעט שבהם נכתבו מנקודת ראות משפטית צרופה, ואלו שיצאו לאור, נכתבו בידי נוצרים מאמינים אשר מקבלים את הבשורות בברית החדשה כעדויות שאין להרהר אחריהן. ואילו בספרנו בוחן השופט חיים כהן את המבשרים בברית החדשה, כעדים אשר יש ליישב בין עדויותיהם, ולפסול בהן חלקים הסותרים זה את זה או את הידוע לנו על אורחות המשפט דאז. ועוד עלינו לבחון את העדים המופיעים בפנינו ולהעריך את עדותם כמקובל – האם היו עדי ראייה לאירועים או סיפרו עליהם מפי השמועה? והיכן מסתיים התיאור העובדתי בבשורות והיכן מתחילה הפרשנות אותה נותנים המבשרים לאירועים? ומהי מגמתם בספרם והאם הם בגדר עדים מוטים או עדים ניטראליים?

מלבד העובדות, עלינו לבחון את השאלה ביחס לנורמה המשפטית הנוהגת. והנה, נשתמרו בידנו, ובמידה רבה מיושמים גם בימינו אלה, עיקרי המשפט הרומי הנוהג באותה תקופה ובוודאי יודעים אנו דרכה של ההלכה. את העובדות אותן נפיק, יש לבחון במשקפי הנורמה המשפטית הנוהגת, על מנת שנוכל לפסוק נכונה, מי זו ואיזוהי הסמכות המשפטית שחרצה את דינו של ישו לצליבה – סנהדרין גדולה או נציב רומי?

העובדות

ארבעה עדים באים מתייצבים ומעידים בפנינו על פרשת חייו ומותו של ישו הנוצרי – הלא הם ארבעת המבשרים אשר על שמם קרויות 4 הבשורות (או האבנגליונים – Gospels באנגלית) הפותחות את הברית החדשה: מתי, מרקוס, לוקס ויוחנן. כיצד נעריך את עדותם? על פי דעת החוקרים, איש מן המבשרים לא היה עד ראייה ישיר לפרשת חייו של

⁶ מתי 27:25.

ישו, וכולם כתבו את הבשורות על סמך מסורות בע"פ שהיו נוהגות בזמנם. אף הבשורה המוקדמת ביותר, עליה התבססו במידה רבה הבאות, זו של מרקוס, נכתבה כפי הנראה בסביבות שנת 70 לסה"נ, כלומר כ- 40 שנים לאחר צליבתו של ישו. חוקרי הנצרות סבורים כי גם מרקוס התבסס על מקור קדום יותר, שאבד.

אם כן, המבשרים אינם עדים ישירים לאירועים וכתבום מפי השמועה. יתר על כן, אף בין המבשרים עצמם ישנן, לעיתים, תוספות, השמטות ואף סתירות. במיוחד נכונים הדברים בהבדלים שבין שלוש הבשורות הראשונות (המכונות גם הבשורות ה"סינופטיות", השוות, על שום הקרבה שביניהן) לבין הבשורה האחרונה, של יוחנן – אשר נכתבה עשרות שנים לאחר הראשונות, וניכרת בה אף מגמה מיוחדת עליה נעמד.

הבדלים אלו, נכונים גם לגבי התיאורים המופיעים ביחס למשפטו של ישו. בבואנו לקבוע מסקנות מן העובדות, עלינו ליישב בין הסתירות. בוודאי, יכולים אנו להסיק מקריאה בכלל הבשורות, כי ישו נאסר, נשפט ונצל. גם פרטים נוספים המופיעים בכל 4 הבשורות, סביר יותר להניח כי הם מתבססים על מסורות מוצקות. לעומת זאת, תוספת הבלעדית לאחת הבשורות, תעורר את חשדנו בדבר אמיתותה.

כיצד עלינו להעריך את אופי העדים שבפנינו ואת משקל העדות שבפיהם? ברי הוא כי אין הבשורות בגדר דוקומנטציה משפטית ואף לא בגדר כרוניקה היסטורית מסודרת, כי אם, כפי ששמן מעיד בהן, קול קורא למאמינים שמטרתו היא להפיץ את שמו של ישו ולהאדיר את עיקרי הדת החדשה. ועוד יש לזכור כי שעה שנכתבו הבשורות, עוד הייתה דת הנצרות בגדר כת נרדפת ברחבי האימפריה הרומאית. מובן כי מטרת המבשרים הייתה לרומם את קרנה של הנצרות בקרב השליטים הרומיים. ברור כי תמונה של מייסד הדת, כפושע הנשפט ונצל כאחרון המורדים במלכות, יהיה בה רק לשפוך שמן על מדורת הרדיפות, בהן היו הנוצרים נתונים אותה שעה, בין כה וכה. לעומת זאת, העברת האחריות למות הקדושים של ישו, אל כתפי היהודים, ולכל הפחות הצגת המשפט, בסופו נצל ביד הנציב הרומי, כעיוות אליו נגרר הנציב בעל כורחו – יהיה בהן כדי לשרת את המטרה הפוליטית של המבשרים.

במיוחד נכונים הדברים בבשורה על פי יוחנן, בה רואים מגמה ברורה לשחרר את הנציב הרומי מן האחריות למותו של ישו ולעומסה על שכם היהודים – שכן בשורה זו מאוחרת לשאר ובעוד שהקודמות לה נכתבו ע"י ולמען יהודים, הרי שבשורה זו נכתבה לאחר המהפכה הפאולינית בנצרות, כדת המופנית בעיקרה אל הגויים.

ולבסוף, מגמה תיאולוגית ידועה בבשורות היא לכלול בסיפור חייו של ישו אירועים שונים אשר יוכיחו כי נתקיימו בו בישו נבואות ופסוקים שונים מן התנ"ך. כך למשל מוסברת, ע"י המבשרים עצמם, עובדת לידתו של ישו בבית לחם או כניסתו לירושלים

רכוב על חמור לבן. למבשרים הייתה מטרה תיאולוגית ומיסיונרית חשובה לשכנע את היהודים כי ישו והנצרות, הם ממשיכי דרכה האמיתיים של היהדות. לכן הם שוזרים באירועי חייו, סיפורים שונים, חלקם לא מבוססים על אמיתות עובדתיות או משוללי כל היגיון, על מנת להוכיח כי נתקיימו בישו נבואות תנ"כיות שונות וכי הוא הוא האחד עליו מוסר הנביא ישעיה בפרק נג 3: "נבזה וחדל אישים, איש מכאובות וידוע חולי וכמסתר פנים ממנו נבזה ולא חשבנוהו". בהמשך נציג מספר אירועים שהמגמתיות שבהם מוסברת אך ורק בצורך התיאולוגי הנ"ל של המבשרים.

וכזאת מוסרים המבשרים על משפטו ומותו של ישו⁷ (גרסה משותפת לכל הבשורות. ציינו בסוגריים אירועים בולטים הייחודיים לאחת הבשורות):

בערב חג הפסח, לאחר שקיים ביחד עם 12 תלמידיו את ה"סעודה האחרונה", ניגש ישו עם שניים מהם להתפלל בחצר "גת שמנים", אשר בהר הזיתים. או אז הגיע המון רב של "יהודים", חמושים בחרבות ובאלות, אשר נשלחו מאת ראשי הכהנים לעצור את ישו (ע"פ יוחנן נשלח גם גדוד רומי והוא שעצר את ישו). בראש ההמון צעד אחד מתלמידיו של ישו, יהודה איש-קריות, אשר הסגירו בנשיקה.

לקחו את ישו והוליכוהו לבית הכהן הגדול, שם נאספו כל הזקנים וראשי הסנהדרין. ביקשו עדות כנגדו על מנת להמיתו, אולם לא מצאו, כי אם רק עדי שקר. נמצאו אמנם שני עדים, שמסרו כי ישו התבטא כי יהרוס את ההיכל, אולם גם בזאת הם סתרו אחד את השני. אז שאל אותו קיפא הכהן הגדול, האם ברצונו להשיב לעדויות, אולם ישו שתק. ועוד שאל אותו הכהן הגדול האם הוא המשיח, ולזאת ענה ישו "אני הוא, וכעת תראו את בן האדם יושב לימין הגבורה". קיפא, קרע את בגדיו, פנה אל הזקנים ואמר "מה לנו עוד לבקש עדויות, והלא במו אוזנינו שמענו. בן מוות הוא האיש הזה" והנאספים היכו את ישו (על פי לוקס, הובא ישו בפני הסנהדרין רק למחרת בבוקר).

למחרת השכימו הזקנים, ולאחר שנועצו זה בזה, מסרו את ישו בידי הנציב הרומי פונטיוס פילטוס (על פי יוחנן הציע פילטוס ליהודים לשפוט את ישו על פי דין תורה, אולם הללו סירבו, בטענה כי אין להם סמכות לדון בדיני נפשות. כמו כן לא נכנסו אל תוך אולם המשפט מחשש טומאה בזמן חג הפסח). פילטוס שאל את ישו האמנם הוא "מלך היהודים" וישו ענה את תשובתו המפורסמת, "אתה אמרת". (על פי יוחנן, הוסיף גם ואמר: "מלכותי אינה מן העולם הזה"). לאחר מכן שתק ישו למול ההאשמות שהוטחו בו ע"י היהודים, כי הוא מסית ומדיח את העם שלא לשלם מס לקיסר וכי הוא מלך היהודים. על פי לוקס ויוחנן יצא פילטוס מספר פעמים אל ראשי הכהנים שנקהלו מחוץ לחצר המשפט ואמר כי לא מצא כל עוון בישו, אולם אלו דרשו כי יצלב את ישו בטענה כי הוא

⁷ מתי 26 47-68, 1-46; מרקוס 14 43-65, 1-37; לוקס 22 47-53, 63-71, 23 1-53; יוחנן 18 1-40, 19 1-37.

מדיח כנגד הקיסר (על פי יוחנן מששתק ישו למול ההאשמות, אמר לו "אלי לא תדבר? האינך יודע שיש לאל ידי לצלוב אותך?" ועל כך השיב ישו, "אין לך רשות עלי, כי אם זו שניתנה לך מלמעלה. ועל כן עוונם של אלו שהסגירוני בידך גדול מעוונך").

(על פי לוקס נוספה אפיזודה שלמה ונוספת, לפיה מששמע פילטוס כי ישו הוא גלילי, שלח אותו למשפט בפני הורדוס אנטיפטר, מלך הגליל, וזה לאחר שחקרו והתלוצץ בו, שלח אותו חזרה לפילטוס).

מנהג היה בידי הנציב הרומי לשחרר לכבוד החג אסיר אחד. ביחד עם ישו היה אסור גם איש נוסף, רוצח ומורד במלכות, בשם בר-אבא. פילטוס שאל את העם המתקהל בחוץ האם ברצונם לשחרר את "מלך היהודים", אולם העם, מוסת בידי ראשי הכהנים, דרש פעם בפעם את שחרורו של בר-אבא. פילטוס הודיע ליהודים כי לא מצא בישו כל עוון, אולם אלו בשלהם "הצלב אותו" (על פי מתי, רחץ פילטוס את ידיו ואמר, "נקי אני מדם הצדיק הזה" ואז ענו העם, "דמו עלינו ועל בנינו").

החיילים הרומיים לקחו את ישו לחצר, הלבשוהו ארגמן ושמו לראשו נזר של קוצים בהתלוצצם בו, "ברוך בואך, מלך היהודים". ישו נשא את צלבו לאורך דרך היסורים (ויה דולורוזה) כאשר ההמון והחיילים מכים אותו. במהלך הסחיבה התמוטט ישו והחיילים ציוו על עובר אורח, שמעון מקיריני, לשאת את צלבו של ישו. ישו נלקח אל מקום ההוצאה להורג, הגולגולתא, ונצלב, בשעה השלישית (9 בבוקר) לצידם של שני פושעים נוספים. כאשר על הצלב נרשמה כתובת מטעם פילטוס "מלך היהודים" (על פי יוחנן, מסר פילטוס את ישו לידי היהודים והללו הם שצלבו אותו ולא החיילים הרומיים). הציעו לישו לשמות יין מר, אולם הוא סירב. כמו כן חילקו העם את בגדיו, לאחר שהפשיטוהו מהם.

בהיותו תלוי, החל העם מתלוצץ בו "הושע את עצמך, מלך היהודים, ורד מן הצלב". כשש שעות לאחר הצליבה, נתן אחד מן העומדים לישו ספוג מלא בחומץ, ישו קרא בקול גדול "אלי אלי, למה שבקתני" ונפח את נשמתו. ישו נקבר, באחוזתו של יהודי בשם יוסף הרמתי, לבקשתו של האחרון.

האם בידינו "דבר מה" לחיזוק עדותם של האבנגליונים? מן המשפט עצמו, לא נותרו כל ראיות משפטיות מקובלות, כגון פרוטוקולים, פסק דין או ציון שמו של ישו ברשימת המוצאים להורג מטעם השלטון הרומי. מקורות היסטוריים המזכירים את פרשת מותו של ישו הם נדירים. אחד מהם הוא ההיסטוריון הרומי טקיטוס המאזכר בפסקה ב"ספד השנים" שלו את ישו, מייסד כת ה"כריסטיאנים", אשר הוצא להורג בימי הקיסר טיבריוס, ע"י הנציב פונטיוס פילטוס. חיים כהן, רואה באזכור זה "מעין הודאת בעל דין" (=רומא) וחיזוק לסברה כי ישו הוצא להורג בידי הרומאים. שני הוא ההיסטוריון היהודי יוסף בן

מתתיהו (יוסיפוס פלביוס) המאזכר את ישו כמי ש"פילטוס שפט אותו – בלחץ אזורחינו החשובים ביותר"⁸. עם זאת, בשל קטע זה ובשל הכרתו של פלביוס במשתמע באלוהותו של ישו, ו"אנחנו לא ידענו כי יוסף בן מתתיהו הוסיף לחטאיו הידועים – גם את חטא ההצטרפות לדת הנוצרים"⁹ סבורים החוקרים כי קטע זה הינו תוספת מאוחרת של עורך נוצרי לכתבי בן מתתיהו.

המסגרת הנורמטיבית

ישו נשפט ונצלב בסביבות שנת 30 לסה"נ, כלומר 40 שנה לפני שחרב בית המקדש. נקודת ציון כרונולוגית זו היא משמעותית לביורור השאלה, האם כלל הייתה הסנהדרין מוסמכת לדון בדיני נפשות ולהוציא פסק דינה לפועל, או שמא כבר ניטלה סמכותה לעשות כן בידי נציב רומי? (כפי שטוען, למשל, המבשר יוחנן)

סביב שאלה זו נתגלעו במשך השנים חילוקי דעות רבים. נשמעה הדעה כי סמכותה של הסנהדרין לדון דיני נפשות, פקעה באותה תקופה ולעומתה הדעה כי גם אם לא פקעה הסמכות הרי שגזר דין זה נזקק לאישור הנציב הרומי, משל ראש מחוז שיפוטי. נשמעה הדעה כי הסנהדרין הוגבלה רק לעריכת חקירות מוקדמות טרם משפטו של הנציב ואף הדעה כי ביצוע גזרי הדין של הסנהדרין הוצאו לפועל בידי הרשות החילונית (הנציב) וזאת רק אם הייתה העבירה בה נתחייב הנידון, עבירה גם לפי חוקי רומי.

הדעה לפיה לא הייתה הסנהדרין מוסמכת כלל לדון את ישו למוות, מתבססת, ראשית על האמור לעיל בבשורת יוחנן לפיה מסרו היהודים את ישו לידי משפטו של פילטוס בטענם כי אין בסמכותם לשפוט בדיני נפשות ואף על תיאור אצל בן מתתיהו, לפיו ביקש הכהן הגדול את רשות הנציב לכנס את הסנהדרין לדון בדיני נפשות. **שנית, וחשוב יותר**, נסמכת דעה על זו המסורת התלמודית הידועה לפיה ניטלו, 40 שנה לפני החורבן, דיני נפשות מישראל.

מסורת זו מופיעה הן בתלמוד הירושלמי ("תני, קודם לארבעים שנה עד שלא חרב הבית, ניטלו דיני נפשות, ובימי שמעון בן שטח ניטלו דיני ממונות"¹⁰) והן במספר מקומות בתלמוד הבבלי ("ארבעים שנה עד שלא חרב הבית, גלתה לה סנהדרין וישבה לה

⁸ יוסף בן מתתיהו **קדמוניות היהודים** (הוצאת מסדה, תל אביב) 18, 3.

⁹ כהן, **לעיל** הערה 2, בע' 14.

¹⁰ **ירושלמי** סנהדרין, פרק א', הלכה א'; וראה גם **ירושלמי** סנהדרין, פרק א', הלכה ח'.

בחנויות. למאי הלכתא?... לומר שלא דנו דיני קנסות... לא תימא דיני קנסות, אלא שלא דנו דיני נפשות"¹¹).

עם זאת נמצאו גם פירוכות בדעה זו, ראשית, משום שבברייתא הירושלמית נמצאה סתירה כרונולוגית בלתי מוסברת (שהרי נאמר בה שדיני ממונות, הקלים יותר, ניטלו מידיה עוד בימי שמעון בן-שטח, שפעל כ-150 שנה קודם לזמנו של ישו ובזמן שלטון בית חשמונאי – סתירה שאין לה הסבר!), שנית, שנמצאו מקורות שבאותה תקופה טרם גלתה סנהדרין לחנות ונשיאה, רבן גמליאל (שחי בתקופתו של ישו), עוד ישב בלשכת הגזית, וגם אם גלתה הרי שעשתה זאת מטעמים פנים-הלכתיים (שנתרבו הרוצחים ואין ביכולתה של סנהדרין לדון אותם ועל כן גלתה לחנות) ולא משום שניטלה סמכותה.

עוד נמצאו מקורות לפיהן דנה הסנהדרין דיני נפשות עד לחורבן וייתכן שאף לאחריו. אף בברית החדשה עצמה נמצאו תימוכין לכך (כך אנו רואים כי חלק מהשליחים, בהם פטרוס, יעקב, אחי ישו, וגם סטפנוס הקדוש, נשפטו למוות ע"י הסנהדרין¹²).

סופו של דבר, לא נמצאו מקורות היסטוריים או הלכתיים, המחזקים את הסברה כי סמכותה של הסנהדרין לדון בדיני נפשות ניטלה ממנה ע"י הרומאים, וגם אם חדלה מעשות כן, עשתה זאת מטעמים פנים הלכתיים ולא בצו השלטון.

חיים כהן סבור, כי אכן מוסמכת הייתה הסנהדרין לדון דיני נפשות, ובהם גם את ישו, וסמכותה זו התקיימה במקביל לסמכותו של הנציב הרומי. אלא, שלדעתו, מניתוח האירועים עולה שלא עשתה כן ופילטוס הוא שצלבנו. כשלעצמנו, בין שהשתכנענו ובין שלא, נבחן כעת את היום האחרון בחייו של ישו, גם מתוך ההנחה המחמירה כי הייתה בידי הסנהדרין הסמכות לשופטו, ונשאל את עצמנו האם אכן עשתה כך.

מאסרו של ישו

על פי כל הבשורות נעצר ישו בידי "המון" שבו נכחו יהודים, שנשלחו מטעם "ראשי הכהנים", מובלים בידי יהודה איש קריות אשר מסר את ישו לידיהם. עם זאת, חיים כהן מעלה ספקות בשאלה האם אמנם נקבץ המון רב כל כך של יהודים בערב חג הפסח לחזות במאסרו של יהודי אחר, מה גם שישו היה אהוב בקרב העם, ואפילו המבשרים תולים בעובדה זו את חשש הכהנים ממנו ומאמונתו.

¹¹ שבת ט"ו ע"א; עבודה זרה ח' ע"ב; סנהדרין מ"א ע"א.
¹² מעשי השליחים 5: 18-40; 6: 12.

יתר על כן, חיים כהן מציע בספרו לסמוך יתדותינו דווקא באמור בבשורת יוחנן כי היה זה גרוד רומי שאסר את ישו, שכן דווקא יוחנן הוא זה אשר מגמתו היא להשחיר את פני היהודים ולהלבין את פני הרומיים (כפי שניתן לראות מתיאורו את המשפט והצליבה) ואם דווקא אצלו מופיע תיאור המאסר בידי גרוד רומי, הרי שניתן לסמוך על כך שלא היה מכניס קטע זה לבשורתו, אלמלא היה התיאור מעוגן במסורת מוצקה. דברים אלו מתחזקים גם בתיאור, מאוחר יותר, לפיו מובא ישו מוקדם בבוקר למשפט בפני פילטוס, הממתין לעמוד בראש משפטו, כלומר פילטוס ידע מעוד מועד על מעצרו של ישו, ואף הורה עליו, כפי שנוכח בהמשך. גם התיאור של ההמון כחמוש בלפידים ובחרבות, סביר יותר שהוא מתאים לגרוד רומאי, מאשר להמוני היהודים הנתונים תחת משטר כיבוש.

כיצד מתיישבת הגישה לפיה היוזמה למאסרו של ישו יצאה מאת הנציב הרומי, עם התיאור המופיע ב - 3 הבשורות הראשונות, לפיו נועצו ראשי הסנהדרין מבעוד מועד כיצד להמית את ישו, ופיתו לשם כך את אחד מתלמידיו, יהודה איש קריות, ואף שקלו על ידיו 30 שקלי כסף על מנת שישגר את רבו? חיים כהן סבור כי כל מעשה יהודה איש קריות אין בו ממשות היסטורית והוא הוכנס על מנת לשרת צרכים תיאולוגיים בדבר צדיק הנמסר בידי הקרוב לו ביותר, אולם אין בו כל הגיון מעשי. וזאת משום שלא היה כל צורך באותו אקט של הולכה למקום הימצאו של ישו ומסירתו בנשיקה, שכן היה ידוע ומוכר בקרב העם (ראה תיאור כניסתו של ישו לעיר, בו הוא מתקבל בתשואות), מקום הימצאו היה ידוע לכל (יוחנן מוסר כי פעמים רבות נועד שם ישו עם תלמידיו) ואף הוא עצמו, בעת מאסרו, קורא אל הבאים לאוסרו "הבחרבות ובאלות באתם לתפוס אותי, כמו שתופסים שודד? הלא יום יום ישבתי בהיכל להורות תורה, ולא תפשתם אותי!". נוסף על כך, לא מתקבל על הדעת כי יהודה יוציא לפועל את הקונספירציה הסודית אותה רקם במחשכים עם ראשי הסנהדרין, כשהוא צועד לאור לפידים ונרות בראש המון העם!

מה טעם, אם כן, לכלול את סיפור יהודה איש קריות? תיאולוגים רבים סבורים כי כל מעשה יהודה איש קריות לא היה ולא נברא, אלא הוכנס בעריכה מאוחרת, וזאת במסגרת הקו הנהוג בברית החדשה להציג את ישו כמי שנתקיימו בו נבואות שונות מן התנ"ך. סיפור יהודה איש קריות נועד, על כן, לקיים בישו את האמור בתהילים מא פסוק 10: "גם איש שלומי אשר בטחתי בו, אוכל לחמי, הגדיל עלי עקב".

נוכחנו, אם כן, שהיהודים לא יזמו את מאסרו של ישו ולא רקמו אותו במזימות, והרומיים הם שציוו על מאסרו, מטעמים שעוד יתבררו לנו. עם זאת נראה כי היהודים שאכן היו נוכחים במאסר, שכן הדברים עולים מכל הבשורות, היו אנשי משמר היכל המקדש, אשר נשלחו מטעם הכהן הגדול. גם אם נקבל את העמדה כי ישו נאסר ע"י גרוד רומי, מה הייתה מטרת הסנהדרין בשליחת המשמר לחזות במאסרו של ישו? וכיצד אנו מסבירים את העובדה כי מיד לאחר המאסר נשלח ישו להתייצב בפני הסנהדרין?

בבית הכהן הגדול

תיאור אירועי הלילה בביתו של הכהן הגדול, כפי שהם מופיעים באבנגליונים, שימש במשך מאות שנים מסד להאשמת היהודים בכך ששפטו את ישו, חרצו את דינו למוות, ומסרוהו בידי הנציב הרומי על מנת שיוציא את פסק דינם לפועל. ברור הוא כי ישו אכן הובא לעת לילה אל בית הכהן הגדול, ושם עמד בפניו ובפני הסנהדרין הגדולה (או חלק ממנה). ברם מה היה טיבם של הליכים אלו ?

בשאלה זו, נחלקו עם השנים רוב החוקרים לשתי אסכולות: גישה לפיה קיימה הסנהדרין "משפט לילי" לישו בעוון גידוף השם (בכך שהתיימר להיות המשיח היושב "לימין הגבורה"), גזרה את דינו למוות ומסרה אותו בידי הנציב וגישה שניה לפיה קיימה הסנהדרין מעין "חקירה מוקדמת" של ישו ובעקבות ממצאה החליטו חבריה לעת בוקר למסור את ישו לידי הנציב על מנת שישפוט אותו.

חיים כהן, מונה לאחר בחינה של אירועי אותו לילה במשקפי הדין המהותי הפלילי ההלכתי, מספר רב של עיוותים, אשר מוציאים את תיאורית "המשפט הלילי" מגדר האפשרות:

- א. הסנהדרין לא ישבה, ולא הייתה מוסמכת לשבת, לדין פלילי בביתו של הכהן הגדול או בכל מקום אחר שמחוץ ללשכת הגזית¹³, שנאמר "ובאת שמה".
- ב. הסנהדרין לא דנה בדין פלילי בשעות הלילה. דיני נפשות דנים ביום ולא בלילה¹⁴. עוד מצינו שם כי אין דנים דיני נפשות לא בחג ולא בערב חג (וישו, הרי, נצלב לאחר סעודת חג הפסח).
- ג. אין אדם נענש על פי עדות עצמו או הודאת עצמו.
- ד. אין מרשיעין אדם אלא אם שני עדים כשרים העידו שראוהו עושה את המעשה שהואשם בו. דרישה נוספת היא כי שני עדים כשרים העידו שהתרו בו תחילה לבל יעשה את המעשה¹⁵.
- ה. אין העבירה המיוחדת של גידוף השם, בה נתחייב כביכול ישו, נעברת אלא בהוציא הנאשם מפיו, במעמד עדים, את השם המפורש¹⁶.

¹³ משנה מידות ה' ד'; סנהדרין פ"ו ע"ב.

¹⁴ סנהדרין ל"ב ע"א.

¹⁵ "חייבי מיתת בית דין אין ממיתין אותם אלא על פי עדים והתראה"; תוספתא סנהדרין י"א.

¹⁶ סנהדרין נ"ה ע"ב, נ"ו ע"א-ע"ב.

עיוותים ברורים ומהותיים אלו של הדין ההלכתי, מובילים למסקנה כי גם אם נבחן את נארטיב "משפטו" הלילי של ישו בפני הסנהדרין במבחן הביקורת השיפוטית, נמצא כי הוא אינו אפשרי.

אולם גם כנגד סתירות קשות ומהותיות אלו של הדין העברי, במישור המהותי והפרוצדוראלי, קמו למקטרגים טענות מטענות שונות, איתן ננסה להתמודד.

טיעון ראשון הוא כי בעוד שסתירות אלו, אותן העלינו, נשענות על הדין העברי הפרושי כפי שהוא מוכר לנו מן ההלכה, הרי אין לשלול כי ישו נידון בפני בית דין שנהג על פי הוראות הדין הצדוקי, ומכל מקום נהג כך קיפא כהן גדול, שכהנים גדולים נמנו, על פי רוב, על סיעת הצדוקים. כידוע, בזמן בית שני נחלקה האסכולה החברתית, הפוליטית ואף ההלכתית לזרם הצדוקי (האריסטוקרטי יותר) ולזרם הפרושי (העממי). ידו של הזרם הפרושי גברה בסופו של דבר ועל פיו דרכו נתעצבה התורה שבעל פה כפי שהיא מוכרת לנו כיום. עם זאת, כך הטיעון, אין לשלול את האפשרות שישו נידון על פי הוראות הדין הצדוקי, אשר פרטיו לא נשמרו ואינם ידועים לנו, אולם אין בו את הדרישות אותן הצגנו לעיל ואשר הופכות את תיאור "משפטו" של ישו בפני הסנהדרין לבלתי קביל.

התשובה לטיעון זה ניתנת בשני מישורים: ראשית במישור המהותי, גם אם נתקיים באותו הזמן דין פלילי צדוקי, אין בכך להסביר, לפחות חלק, מן העיוותים הבולטים אשר נתגלו במשפטו של ישו. שהרי, גם אם הפרושים והצדוקים נחלקו ביניהם באשר לפרשנות (ולעצם הצורך בפרשנות) המקרא, הרי וודאי הוא שגם הצדוקים נהגו, לכל הפחות, על פי דין תורה. ובעוד שחלק מן הדרישות אותן הצגנו, תולדתן בתורה שבעל פה, הרי, לכל הפחות, הרשעה על פי עדות שניים היא מאבני היסוד של דין הראיות העברי והיא בגדר דין תורה¹⁷ (שבכתב) וגם אותו בית דין צדוקי שדן כביכול את ישו, ודאי היה נוהג לפיה. שנית, אנו יודעים ממקורותינו שהנציגים הפרושים היו עיקר מנינה ובנינה של הסנהדרין ודרך ההלכה ברוב השאלות, נטתה על פי דרכם, עוד מתקופת בית חשמונאי.

מקשים המקטרגים ומתרצים כי את ההסבר לעיוותי ההלכה הקשים העולים ממשפטו של ישו, הוא להתלות באילן הקיים גם בדין הפרושי (ההלכתי) והמאפשר לסטות מהוראות הדין, והוא "הוראת השעה", מעין "דין חירום" קדום (מקור הביטוי "הוראת שעה" הוא של הרמב"ם). טיעון זה נסמך על מקרים בהם נעשתה סטייה מהותית מהוראות הדין, על מנת לחסל חיש מהר נגע של כפירה. כך אנו למדים על שמעון בן שטח שתלה ביום אחד, כהוראת שעה, שמונים נשים באשקלון שנחשדו בכישוף¹⁸, ובכך בוודאי סטה מהוראות הדין המהותי והפרוצדוראלי. קו הטיעון, הוא כי כזאת נעשה אף במשפטו של ישו, ובכך יש אף להסביר את הבהילות הרבה שבכינוס הלילי. עם זאת, ספק אם מוסד "הוראת

¹⁷ "על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת, לא יומת על פי עד אחד", דברים י"ז ו'.

¹⁸ משנה סנהדרין, ו' ד'.

השעה" אכן נתגבש כמוסד מקובל בדין העברי (הרמב"ם אומר על מעשהו זה של שמעון בן שטח כי הנשים "נתלו בשביל הכישוף, והריגתן כולן ביום אחד הוראת שעה, וכן תלייתן הוראת שעה, ואין למדין דין מהוראת שעה"¹⁹). המושג עצמו הוא כאמור של הרמב"ם, ולמדים עליו בעקיפין, וממילא לא נמצאו כל סימוכין שמוסד זה הופעל במקרהו של ישו, מה גם שלא נראה כי בעניינו של ישו נעשה נסיון לעקוף את סדרי הדין, שהרי גביית העדויות נמשכה כל הלילה ונערכה בדיקה מדוקדקת האם אכן נמצאו 2 עדים כשרים.

בצד הגישה כי הסנהדרין ערכה "משפט לילי" לישו, עומדת הגישה כי בבית הכהן הגדול נערכה לישו מעין "חקירה מוקדמת", טרם משפטו שנקבע בפני הנציב לשעת בוקר. המצדדים בגישה זו תומכים יתדותיהם בעובדה כי יש בכך להסביר כיצד ההליך בפני הסנהדרין והנציב הרומי מתיישבים זה עם זה, חקירה בפני הראשונה ומשפט בפני השני. עוד מוסיפים וטוענים כי זהו ההסבר לכך שאין אישום מפורש כנגד ישו, אלא כל ההליך בבית הכהן הוא הליך של גביית עדויות, שהכהן הגדול חוקר בעצמו את ישו ומחליטים למסור את ישו בפני הנציב בטענה כי אין סמכות לסנהדרין לשופטו בעצמה (כזכור, ע"פ יוחנן). על פי טיעון זה פעלה הסנהדרין בכובעה כגוף מנהלי ולא כגוף שיפוטי.

לזאת יש להשיב ראשית כי מכלל איסור לדון אדם בלילה או ביום טוב, נלמד גם האיסור לחקרו. שנית תמיהה היא האם אכן נזקקו הרומאים ליהודים, ולא עוד אלא לכל מליאת הסנהדרין הגדולה בכבודה ובעצמה, על מנת שיערכו בעבורם חקירתם של עבריינים. ממילא לא נמצאו מקורות אחרים, יהודיים, נוצריים או היסטוריים, בהם אנו רואים כי הסנהדרין ערכה חקירות עבור הנציב הרומי. ושלישית, בעוד, שכפי שנראה, ההאשמה כנגד ישו במשפטו בפני הנציב הייתה האשמה פוליטית (יומרתו להיות מלך היהודים) המהווה עבירה על פי דין רומי, הרי שעניינה של הסנהדרין ב"חקירתה" אשר כביכול נעשת למען אותו משפט העתיד להתקיים למחרת בבוקר, היא בעלת אוריינטציה יהודית-דתית (גידוף השם).

אם אכן לא משפט היה כאן ולא חקירה – אנו חוזרים לשאלתנו בתחילת פרק זה, מהו טיב ההליכים שהתנהלו אותו לילה בפני הסנהדרין ומדוע הובא ישו לבית הכהן הגדול עם ליל לאחר שנעצר בפקודת הנציב?

חיים כהן מעלה את הסברה, לפיה לא זאת שלא ביקשו חברי הסנהדרין את נפשו של ישו, כי אם נקבצו ובאו על מנת לנסות ולהצילו מן הגורל הממתין לו אצל הנציב. נקדים את המאוחר ונגלה כי כל יוזמת מאסרו ומשפטו של ישו באה מן הנציב הרומי וזאת על מנת לשופטו על העבירות שביצע כנגד המלכות בכך שהמריד את העם והתיימר להכריז על עצמו כעל "מלך היהודים" (והלא זו הייתה האשמה אשר עליה נדרש ישו להשיב בפני

¹⁹ פירוש המשניות להרמב"ם, על סנהדרין, ו' ה'.

פילטוס), שעה שהמלוכה ניטלה מיהודה אשר הייתה פרובינקיה רומאית. מכאן ההוראה לאסור את ישו בידי גדוד חיילים רומאיים, מכאן משפטו אשר נקבע למחרת בבוקר, מכאן לוח הזמנים והפרוצדורה שאין בהם כל דבר יהודי, מכאן הניסיון של הסנהדרין להושיט ברגע האחרון חבל של הצלה לישו אשר נפשו כבר נתונה בכף.

חיים כהן סבור כי לסנהדרין, אשר באותה שעה כבר החלה קרנה דועכת בעיני העם, היה אינטרס ברור להציל את ישו מן הצליבה הצפויה לו, על אף ההסתייגות הברורה של חברי הסנהדרין מעמדותיו. ישו זכה לפופולאריות רבה בקרב העם ואין ספק שמעשה הצלה שלו מפני מוות בטוח בידי הנציב הרומי, היה מרומם בשנית את קרנה של הסנהדרין בקרב העם. אין להבין אחרת את הכינוס הבהול והדחוף של חברי הסנהדרין בבית הכהן הגדול בשעת ליל ובערב החג, להליך זה שאינו משפט ואינו חקירה, אלא אם לוח הזמנים לא היה נתון בידה ונקבע מראש ומבעוד מועד על ידי הנציב העליון.

על פי הסבר זה אנו מבינים גם את השתתפותם של יהודים במעצרו של ישו ואת הבאתו בפני הכהן הגדול. חיים כהן סבור כי הרומאים נמלכו בדעתם לעצור את ישו ולהביאו למשפט בפני הנציב, אולם הכהן הגדול הצליח והשתדל בפני הנציב לקבל דחייה בביצוע המשפט וקיבל את ישו להשגחתו למשך הלילה תוך התחייבות להביאו עד הבוקר בפני הנציב.

ומה הטעם בכינוסה הלילי המיוחד של הסנהדרין? המטרה שעמדה בפניהם היא לנסות להניא את ישו מיומרותיו המשיחיות והמלוכניות ולנסות לערוב בשם הסנהדרין בפני הנציב הרומי כי ישו יתקן את דרכיו וכך לחון אותו ולהציג הצלה זו כהישג פוליטי בפני המוני העם. לשם כך נועד המאמץ ברגע האחרון לבדוק האם יש בידי הסנהדרין הגדולה כולה להביא את ישו לחזור בו מפעילותו המסוכנת, אשר היא כחבל התליה על צווארו. לשם כך נערכה חקירה בגין מעשיו ונתבקשו העדים אשר יוכלו להעיד על פעולותיו, לשם כך חוקר אותו הכהן הגדול בעצמו. אולם מה רב מפח הרוח כאשר ישו אינו חוזר בו מכוונותיו ואף שב וחוזר ומצהיר אחת מהצהרותיו המסוכנות אשר מעידות כאלף עדים כי לא ישתף פעולה עם נסיונות הסנהדרין להציגו כ"משוקם" אשר אין בו כל סכנה לשלטון הרומי. לפי הסבר זה ניתן להבין את קריאתו של הכהן כי ישו הוא בן מוות ואף את קריעתו את בגדיו, מנהג יהודי מקובל לאות צער ואובדן התקווה אל מול אדם הצועד לעבר מותו הבטוח. על רקע זה יש להבין כי לעת בוקר, נועצו חברי הסנהדרין והבינו כי אפסה כל תקווה ועליהם לקיים את התחייבותם ולמסור את ישו בידי הנציב.

תיאוריה זו להסבר אירועי הלילה בבית הכהן הגדול, כנסיון למעשה להציל מפי ישו דבר מה שיהיה בו להציל אותו מן הצליבה, לא נתקבלה בקרב החוקרים ואף חיים כהן מעיר בספרו כי מלבד חוקר (יהודי) נוסף, הוא צועד בהקשר זה על קרקע בתולה. במאמר

ביקורת על ספרו של חיים כהן שנתפרסם בידי חוקר הנצרות היהודי הגדול, דוד פלוסר²⁰, הוא מציין כי גם אם כיום מתבססת הדעה כי יש לנקות את היהודים מאשמת מותו של ישו, עוד רב המרחק עד המסקנה כי הסנהדרין נתכנסה במיוחד וערכה מאמץ עילאי להצילו ממוות. דעתו היא כי הכהן הגדול וחלק מפמלייתו הצדוקית (אולם בפירוש לא הסנהדרין כגוף) בחשה בענין מעצרו של ישו ואף מסרה אותו לידי הנציב.

כשלעצמי, אני סבור עוד כי מאחר וישו וודאי לא היה ידיד לחברי הסנהדרין, בין שהיו פרושים (על שום שתקף אותם ואת שיטתם במרוצת כל חייו) ובין שהיו צדוקים (על שום שנמנה על פשוטי העם וביסס את משנתו כנגד רדיפת העושר והשררה), אני מתקשה לקבל את גרסתו של חיים כהן לאירועי הלילה בביתו של הכהן הגדול. אף שהשתכנענו בבירור כי לא ייתכן והיה משפט או חקירה מוקדמת לישו בידי הסנהדרין, וכפי שנוכח מייד ישו מצא את מותו בהוראתו של פילטוס ומידיהם של חיילי רומי, אין בכך להסביר לחלוטין כיצד הובא לידי הכהן הגדול ומה עשה שם אותו הלילה.

משפטו של ישו

עולה ברורות מכל הבשורות כי ישו הובא בשעות הבוקר המוקדמות בפני הנציב הרומי, פונטיוס פילטוס אשר היה ערוך ונכון לנהל את משפטו. על פי 3 האבנגליונים הסינופטיים התקיים המשפט בפומבי ובמהלכו פונה פילטוס אל ההמון ומבקש את עצתו כיצד לנהוג בישו. על פי יוחנן התנהל המשפט בארמונו של פילטוס, כפי הנראה בתוך אולם סגור, אשר מחיצה הפרידה בינו לבין האולם החיצוני, בו עמדו היהודים (אשר לא נכנסו פנימה מחשש לטומאה) ואליהם יצא פילטוס מספר פעמים לשמוע את דעתם. כל הבשורות שוות בכך שעולה מהן הרושם כי פילטוס שופט את ישו כמי שכפאו השד, מתחנן כמעט על חייו של ישו בפני ההמון צמא הדם ובחוסר רצון רב הוא גוזר את דינו של ישו למוות בלחץ הקהל. עד שאנו ממשיכים בתיאור משפטו של ישו, נידרש מעט לדמותו של השופט, נציב רומי, הפרוקורטור פונטיוס פילטוס.

פילטוס - ששמו נקשר לעולם ברחיצת ידיו ונקיון כפיו מאשמת מותו של ישו ואשר מתואר בבשורות כאיש רך לבב אשר מתומרן בציניות ע"י היהודים במניפולציות שונות - היה במציאות ההיסטורית איש קשה ואכזר. יוסף בן מתתיהו יודע לספר בספרו "תולדות מלחמת היהודים ברומאים" כי כבר כשהגיע לכהן בנציבותו על יהודה הסתכסך פילטוס עם היהודים כאשר ציווה לפזר בהיכל את צלמי הקיסר. עוד מספר יוסף כי לאחר זמן שלח פילטוס את ידו בכספי ההקדש ומשבאו היהודים להתלונן בפניו, פיזר חיילים

²⁰ דוד פלוסר "משפטו ומותו של ישו הנוצרי" יהדות ומקורות הנצרות (הוצאת הקיבוץ הארצי, 1979) 120-150.

מוסווים בקרבם, והללו הפילו בהם חללים רבים. פילון האלכסנדרוני מתאר את פילטוס כ"בעל אופי קשה, בלי התחשבות כלשהי בזולת, אכזר, מושחת, אלים, מהיר לגנוב, לשדוד, לענות, לייסר ולהוציא להורג ללא משפט מקדים". אף כברית החדשה ישנו תיאור של פילטוס כמי שהוציא להורג קבוצת גליליים ללא כל סיבה נראית לעין ואף "ערב את דמם עם זבחיהם". בן מתתיהו מספר כי סופו של פילטוס בא לו כאשר נקרא לרומא לתת את הדין על הטבח האכזרי של השומרונים בהר גריזים, לו היה אחראי. פילטוס הומת או התאבד בפקודת הקיסר. לצד הגרסה ההיסטורית, היו מספר פלגים שוליים בנצרות אשר טיפחו את המיתוס לפיו הפך פילטוס, בחשאי, לנוצרי נלהב, ועל כך נגזר דינו למוות בידי הסנאט. הגיעו הדברים לידי כך שהכנסייה הקופטית, הכירה בפונטיוס פילטוס, **רוצחו של ישו**, כמרטיר (!) אשר חגו נחוג ביום 25 יוני.

על שום מה נשפט ישו ונצלב? סופו של ישו מעיד על תחילתם של הדברים. צליבתו על הקרש עליו מוסמרה הכתובת "מלך היהודים" מסבירה ללא פקפוק את טיב האשמות עליהן נתן את הדין בפני פילטוס, ומאשרת את תיאור משפטו. ישו נשפט בידי הנציב הרומי בגין עבירה פוליטית ונצלב בידי חיילים רומיים, ומעורבותם של "היהודים" בהליך זה הייתה זניחה, אם בכלל. עובדה היסטורית זו כבר קנתה לה שביטה בקרב החוקרים. על מנת להבין את הרקע ההיסטורי והעובדתי לעבירה בה הואשם ישו נתאר מעט את מצבה של הפרובינקיה יהודה בסביבות שנת 30 לספירה.

בשנת 63 לפנה"ס אבדה לה ליהודה החירות המדינית, שעה שהמצביא הרומי פומפיוס, שהוזמן ע"י האחים החשמונאים ליישב את סכסוך הזכאות למלוכה, ניצל הזדמנות זו לפרוס את חסותה של רומא על יהודה, תהליך שהתרחש בתחילה ע"י מינוי מלכים "מטעם" ולאחר מותו של הורדוס, בשלטון ישיר של רומי בא"י. השלטון הרומי הכביד את ידו על תושבי הארץ, אשר תיעבו אותו ואת נציביו. חיכוכי הדעות ואי ההבנות בין התושבים לבין השלטון הרומי, אשר התעקש לעורר את חמתם של היהודים במצעדי הראווה הצבאיים שערך בחוצות ירושלים ובתליית דיוקנאות הקיסרים, היו בלתי פוסקים. בקרב היהודים, עם קשה עורף, נתגלו לא אחת מורדים ומנהיגים אשר ניסו לקומם מחדש את חירות ישראל, בעיקר באיזור הגליל. יוסף בן מתתיהו יודע לספר על מספר רב של מקרים, בהם צלבו הנציבים מאות יהודים שעמדו במרכז תנועות לאומיות, או שנחשדו בכך. דעת הקהל היהודית הייתה בשלה לעודד צמיחתן של תנועות אלו והשלטון הרומי נלחם בכל גילוי שכזה בתקיפות ובאכזריות. סופם של הדברים, בזמן כהונתו של הנציב פלורוס, אשר הורה על צליבתם של מאות יהודים, הגיעו היחסים המתוחים לידי פיצוץ ופרץ המרד הגדול, אשר בסופו חרב בית שני.

פלג נוסף אשר תפס תאוצה, בצד הפלג הלאומי, היה הפלג המשיחי. ספרי ההיסטוריה, ואף הברית החדשה, יודעים לספר על משיחים רבים מטעם עצמם, אשר הקימו תנועות שסחפו המונים שנהו אחריהם. השלטון הרומי התייחס בחשדנות לכל התנועות

המשיחיות אשר דיברו על קירוב הגאולה, הדתית והמדינית. כעשר שנים לאחר מותו של ישו, אנו שומעים על צליבתו של אחד, תודס, לאחר שהכריז על עצמו כעל משיח. עוד מסופר בברית החדשה, בספר מעשי השליחים, על צליבתו של יהודה הגלילי והנוהים אחריו. האמור לעיל בא לתאר את הרקע הפוליטי והחברתי לאשמות עליהן עתיד ישו ליתן את הדין, כמו גם לציין כי צליבתם של יהודים בידי הנציבים הרומיים בגין חשדות ליומרות מדיניות או משיחיות, הייתה מחזה שכח.

אל תוך המציאות החברתית והפוליטית הזאת, מופיע ישו מנצרת, איש צעיר וחדור אמונה אשר מעשי הניסים אשר חולל בגליל והדעות החברתיות הרדיקליות אשר להן הוא מטיף, מכים גלים בקרב העם. יש להניח כי השלטון הרומי, אשר נעזר במרגלים, לא היה עיוור לנוכחותו של ישו, אשר נע תמיד מוקף בשנים עשר השליחים המקיפים אותו ומאות ההולכים אחריו.

מכל מקום, ברור כי ישו גרם לנוכחותו להיות מורגשת היטב בשבוע האחרון לחייו. הימים, כזכור, ימי חג הפסח, מועד אשר בו עולים אלפי עולי רגל לירושלים. בתקופת החג היה הנציב הרומי, אשר ברגיל התגורר בקיסריה, עולה לירושלים למצודת אנטוניה (חקרא) בלוויית חייליו, על מנת להשגיח על הסדר ולדכא כל סימן לאי שקט. הבשורות מתארות כיצד ישו נכנס אל העיר רכוב על חמור לבן, כשהמוני העם מריעים לו ומקבלים את פניו בתרועות. ישו מגיע כל יום אל המקדש ונושא שם את דרשותיו, בהן הוא חוזר על תפיסותיו בשאלות מלכות השמים. ישו מגדיל לעשות ומגדיש את הסאה, במעשה אשר כפי הנראה חרץ סופית את דינו. הוא מגיע אל בית המקדש ומחולל מהומה כשהוא תוקף את החלפנים ומוכרי היונים שעסקו במסחר בחצר בית המקדש, הופך את שולחנותיהם ומגרש אותם.

אין תימה, אם כן, שפונטיוס פילטוס, מורה כבר למחרת על מעצרו של אותו מעורר מהומות, ומחשש שהתקרית תדרדר למהומה רבתי, הוא מורה על שליחתו של גדוד שלם בפיקוד צנטוריון ("שר מאה"), לבצע את המעצר במקום בו היה רגיל ישו להסתובב עם קהל מאמיניו. כבר העירו החוקרים כי העובדה שנשלח גדוד שלם, מורה שהפקודה לא יכלה להגיע אלא מפי הנציב הרומי. העובדה המשלימה כי פילטוס כבר ממתין בשעת הבוקר לניהול המשפט מאשרת את סברתנו הראשונה בדבר זהות רודפיו של ישו והמבקשים את דמו.

אשמתו של ישו, על פי הדין הרומי, עולה כבר מן השאלה הראשונה אותה מציג פילטוס בפני ישו, "האתה הוא מלך היהודים"? כמו גם מאוחר יותר, מן הכתובת המתנוססת על צלבו. ברור כי היומרה להמליך מלכים בפרובינקיה כבושה שהמלוכה בטלה בה זה מכבר, הייתה בגדר עבירה חמורה. עבירה זו הייתה עבירת בזיון מלכות רומי ("יוס מאייסטס" – *Jus Maiestas*), עבירה שנקבעה בחוק הרומי עוד בימיו של יוליוס קיסר,

ואשר בתקופתו של הקיסר טיבריוס (בה נצלב ישו), נעשה בה שימוש נרחב מקיף²¹. עבירה לפי חוק זה, הייתה, כמובן, כל מעשה בגידה בקיסר או ברומא, אולם גם מעשי מרידה, נטילת שררה או עלבון, בקיסר או מי מנציביו, ברומא ובמושבות. חוק המאייסטס, נודע לשמצה בתחולתו הרחבה, בשימוש הנרחב שנעשה בו כדי להסיר מן הדרך איומים פוליטיים, ובקלות הרבה בה הורשעו הנאשמים לפיו, אפילו היו אלו אזרחים רומאיים מכובדים מן המדרגה הראשונה ששכרו את שירותי הטובים שבסניגורים. פעמים רבות הוספה האשמה לפי חוק זה, לכתב האישום המקורי שהוגש כנגד אדם, משום הקלות שבהוכחתה. העונש הקבוע בצד העבירה, היה עונש מוות בצליבה.

יומרתו של ישו להמליך את עצמו למלך על היהודים (כך הוא מתייחס אל עצמו, וכך מתייחסים אליו מאמיניו), הייתה מסוכנת פוליטית לשלטון הרומי והיותה עבירה, גם אם הייתה נעברת במישור ההצהרתי בלבד, לא כל שכן כשהיא מלווה בקהל מאמינים ובמעשי מהומה רבתי. פילטוס, היה מחויב "לטפל" בסכנה זו במהירות ובתקיפות, ואכן במסגרת כתב המינוי של הנציב על הפרובינקיה (ה"אימפריום"), נכללה גם הסמכות לדון דין מוות ("יוס גלאדיאי") את התושבים המקומיים²² ופילטוס, כזכור, הפעיל את סמכותו ברצון רב.

אם כן האשמה המתבררת בפני פילטוס, היא אשמת ביזיון המלכות. האם היו בידי פילטוס די ראיות להרשיע את ישו? האם נכונים התיאורים בבשורות לפיהם פילטוס לא מוצא כל אשמה בישו ורק היהודים הם שדוחפים אותו בעל כורחו להרשיע את ישו?

כפי שכבר ראינו, העבירה בה נאשם ישו, הוכחה על נקלה. על אחת כמה וכמה פשוטים הדברים, משהנאשם מודה בה. על פי הדין הרומי, משהודה הנאשם, אין צורך בשמיעת עדים ובהבאת ראיות נוספות. ואכן כבר בראשית הדברים מציג פילטוס את שאלתו- האשמתו בפני ישו, "האתה הוא מלך היהודים?". קולמוסי דיו נשברו על פירוש תשובתו הידועה של ישו "אתה אמרת". האם יש כאן מצידו של ישו משום הודאה באשמה?

²¹ לסקירה מקפת על חוק ביזיון המלכות, ראה: צבי יעבץ **יוליוס קיסר – תהפוכותיה של כריזמה** (הוצאת דביר 1992) 85-88 וכן **טיבריוס וקאליגולה – מהעמדת פנים לטירוף** (הוצאת דביר 1995) 54-59, 235-242. כמו כן ראה בספרנו, עמ' 107-109. חיים כהן, כמוהו כפרופ' יעבץ, מתבססים, בין השאר, על ספריו של חוקר רומא הדגול, ההיסטוריון הגרמני בן המאה

ה-19, אשר הקדיש מספר ספרים לחוק הרומי, תיאודור מומסן.
²² סמכות בלתי מוגבלת זו של הנציב לא חלה על אזרחים רומיים, כפי שמראה סיפור משפטו של פאולוס, שהחל בפני הנציב, אולם הועבר, על פי דרישתו של פאולוס, לרומא. ראה **מעשי השליחים** 25, 10-12. מכל מקום, ישו היה יהודי מקומי ולא זכה לאזרחות רומית, וככזה היה נתון לסמכות שיפוטו של הנציב.

תשובתו הסתומה של ישו, אין בה משום כפירה מלאה ואין בה משום הודאה מלאה. וודאי שלו רצה לכפור באשמתו, יכול היה לעשות זאת במילים ברורות יותר. כך יכול היה גם להודות במפורש. עם זאת, נראה כי ישו, איש צעיר ומלא אידיאלים, אשר הברית החדשה מספרת לנו כי כבר הסכין עם מותו הצפוי ועם העובדה כי בא אל העולם על מנת להקריב את עצמו בעבור חטאי הרבים, אינו מוכן להתכחש לאמונתו הפנימית כי אכן הוא מלך היהודים והוא מוכן לתת את נפשו בעבורה. יתר על כך, מביא חיים כהן סימוכין לכך שמשמעות המילים "אמרת", יש בהן בלשון התלמוד גם להצביע על הסכמה לעובדה שצויינה ע"י הדובר הקודם, ואין צורך לחזור עליה²³. יוחנן עוד מוסיף כי פילטוס אשר אינו משתכנע, מוסיף ושואל את ישו, והוא משיב כי אכן מלך הוא אלא ש"מלכותו אינה מן העולם הזה" וכו'. יתכן שישו התכוון להודות ב"אשמת" מלכותו, אולם גם לקבוע כי אין בכך עבירה פוליטית. ברור הוא כי לפילטוס, כנציב וכשופט שאין מהרהרים אחריו, לא היה צורך להיכנס עם ישו לוויכוח תיאולוגי בדבר טיב מלכותו זו. ניתוח משפטי של הודאתו המלאה של ישו, יבהיר כי די בדברים אשר יצאו מפיו, "אתה אמרת; מלך אני" ויש בהם לאשר את ההאשמה המופנית כלפיו.

בסיכום בחינתנו המשפטית, נמצאנו כי על פי דיני רומי די בכל האמור עד כאן כדי ל"אשרר", גם אם בדיעבד, את פסק דינו של פילטוס, דבר שלא יכולנו, כזכור, לעשות על פי דין ההלכה ביחס ל"פסק דינה" של הסנהדרין.

לכאורה, מצאנו כי ישו עבר עבירה לפי חוקי רומי, הודה בה, גם אם במשתמע, ונשלח אל הצלב בפקודת הנציב הרומי. הנארטיב אותו ציירנו משתלב היטב בתיאור מעשיו המסוכנים של ישו בשבוע האחרון של חייו, אשר קירבו את קיצו. הוא תואם את עמידתו הבלתי מתפשרת, הן בפני פילטוס ואולי גם בפני הסנהדרין, על אמונותיו, את תיאור מאסרו, משפטו וצליבתו. אלא שהמבשרים אינם מסתפקים בתיאור זה ושוב משרבכים אל סיפור העלילה את "היהודים", אשר מלמדים קטיגוריה על ישו, מהלכים אימים על פילטוס שמא ישחרר את ישו ואף מסכלים את כוונתו של פילטוס לשחרר את ישו כאמור באפיזודת בר-אבא. ננסה לברר את סבירותם של האירועים הללו.

כמה זמן ארך משפטו של ישו? אנו קוראים בבשורות כי בבוקר יום שישי, יום משפטו וצליבתו של ישו, נלקח ישו מאת הסנהדרין עם שחר ומובא בפני פילטוס. לפי מרקוס בשעה השלישית (לאחר הזריחה) הוא כבר נתלה על הצלב, וזאת לאחר משפטו בפני פילטוס ולאחר כל אפיזודת העינויים וסחיבת הצלב. לפיכך, גם אם נניח כי כל המקומות המוזכרים: בית הכהן הגדול, ארמונו של פילטוס ואתר הצליבה, היו סמוכים זה לזה, וגם אם נניח כי הובלתו של ישו נעשתה במהירות וגם אם נניח כי התליין עשה מלאכתו ביעילות – עדיין נמצא כי משפטו של ישו בפני פילטוס, מוכרח היה, טכנית, להיות

²³ פלוסר, לעיל הערה 20, דוחה גרסה זו וטוען כי לא ניתן להבין את הדברים כהודאה מצידו של ישו.

משפט בוק. לתוך לוח זמנים קצרצר זה, "דוחסים" המבשרים גם את תיאור משא ומתן הדילוגים אשר מנהל פילטוס עם היהודים ואת כל אפיזודת חנינת בר-אבא. מגדיל לעשות לוקס אשר עוד כורך אל תוך סד הזמנים הנ"ל, גם את משפטו הנוסף של ישו בפני הורדוס אנטיפס. ברור, רק מניתוח לוח הזמנים הפשוט שערכנו, כי כל תיאור מעורבות היהודים איננו סביר ואינו ממש, ודי היה לו לפילטוס בבירור ההאשמה ובתשובתו של ישו, על מנת לשולחו אל הצלב ללא היסוסים וללא פקפוקים.

כל תיאור עמידתו של פילטוס כעלה נידף בפני היהודים, איננו מתקבל על הדעת, כשאנו משווים לנגד עינינו את דמותו האמורה של פילטוס כנציב קשוח ואכזר ואת מעמדו של היהודים כעם כבוש ומדוכא. קשה לראות את הנציב הרומי, שלו הסמכות העליונה בכל יהודה, מוקף בקציניו וחייליו, יושב למשפט על עבירה כנגד כבודה וריבונותה של האימפריה הרומית, וכל מהלכיו מוכתבים בידי האספסוף המקומי. עוד יותר מופרך, התיאור **ביוחנן**, לפיו פילטוס בא וחוזר, שב לכס משפטו וקם ממנו, אל היהודים המתגודדים מעבר לילון מחשש לטומאה. גם אם נמצאו תיאורים של משפטים פומביים ברומי שבהם נשמעו הערות ביניים מצד הקהל, לא מצאנו סימוכין לכך שהשופט, לא כל שכן הנציב, ביטל את רצונו מפני רצון ההמון. עוד יותר קשים הדברים כאמור אצל יוחנן, הגורס שהמשפט לא התנהל תחת כיפת השמיים, אלא בחדר סגור, ופילטוס הוא היוצא מפעם בפעם אל היהודים המתגודדים בחוץ. יתרה מכך, אם אכן סבר פילטוס, כפי שטוען יוחנן, כי אין כל אשמה בישו, מדוע לא שילחו לחופשי? מדוע לא זיכה אותו?

ומי הם "היהודים" אשר מקטרגים על ישו? ספק רב אם הכהנים הם שעוררו את העם לחזור ולדרוש מפילטוס, "הצלב אותו", לא כל שכן ערב חג הפסח. ואם אכן הסיתו הכהנים את העם, עד כדי שהעדות על פעולתם נתגלגלה עשרות שנים עד שהגיעה לאוזני המבשרים, כיצד לא הבחין פילטוס או מי מעוזריו בפעילות חתרנית זו? תיאור מעשי היהודים במהלך משפט הבזק וכל הניסיון להציג את היהודים כעדר צמא-דם, נראה בעייתי ומגמתית. ישו, כזכור, היה דמות מקובלת ואהובה בקרב העם. אנו קוראים בברית החדשה כיצד נתקבל באהבה עם בואו לירושלים, כיצד נהו אחריו מאות, כיצד בעת מעצרו היו ניסיונות התנגדות, אפילו בכוח, מצד תומכיו. להיכן נפוצו כל תומכיו? מדוע לא באו אל מקום המשפט? כיצד תפס את מקומם ערב-רב של אספסוף מוסת? ועוד, גם אם היו בקרב העם או בקרב המנהיגות הממוסדת, גורמים שפעילותו ואמונתו של ישו, הייתה בעיניהם לצנינים, אין זה מתקבל על הדעת שבני עם כבוש, גם אם הם שוטמים את אחד מבניהם, יסגירוהו לידי הכובש השנוא ויפצירו בו להוציא להורג את אחד מבני עמם, ועוד בגין עבירה פוליטית.

אין זאת, כי אם בכלל היו יהודים נוכחים במשפט, ואם נטלו בו חלק כאמור, לא היו אלו אלא אותם שנפגעו ממעשיו יום קודם לכן, מוכרי היונים והחלפנים אשר ישו פגע במשלח ידם, ומן הסתם גם עמדו מאחורי ההלשנה על מעשיו לשלטון הרומי. גם אם

נרחיק ונאמר כי הייתה כאן משום אינטריגה של אותם בעלי עניין לנקום בישו על מעשיו ביום הקודם, אכן חוטאים המבשרים לאמת ולעם היהודי בכנותם אותם את כל אותה קבוצה בשם הכולל "היהודים".

היכרות עם פרוצדורת המשפט הרומי, מראה כי התפקיד שהועידו המבשרים לאותם "היהודים" כמקטרגים אשר האשימו את ישו בהאשמות מהאשמות שונות, אינו סביר. על פי המשפט הרומי אין קבוצת קטיגורים, כי אם אדם יחיד בלבד. זאת משום שהחוק הרומי הטיל על המאשים חביות שונות, למשל באם האשים את חברו שלא כדין או מתוך קנזניה. ניתן להטיל עונשים על מאשים שהתרשל בהאשמתו של פלוני או שחזר בו לפני תום המשפט וניתן לקנוס אותו. הגוף המאשים על פי דיני רומי, איננו גוף ערטילאי, ההמון כפי שהוא מצטייר בבשורות, כי אם אדם או גוף קונקרטי, וגם בענין זה אין התיאור המופיע בברית החדשה, סביר.

נבחן את מעשה בר-אבא: כזכור, ביקש פילטוס להציל את ישו בכך שיתקיים בו המנהג לחון מידי חג הפסח אסיר יהודי אחד, אולם העם סיכל כוונה זו ודרש את שחרורו של הרוצח והמורד במלכות בר-אבא ודרש שוב ושוב את צליבתו של ישו. חיים כהן מונה מספר אבסורדים בסיפור בר-אבא המוציאים אותו מגדר האפשר:

- א. לא נמצאה כל ידיעה היסטורית על מנהג, כביכול, של נציבי יהודה לחון לקראת חג הפסח אסיר יהודי, לבקשת העם.
- ב. סמכות המחילה בעולם הרומי (הקלמנטיה, ועד היום באנגלית, Clemency) הייתה נתונה לקיסר והוא לא האציל אותה לנציבים.
- ג. אם פילטוס לא מצא, כאמור, כל אשמה בישו, מדוע היה צורך לחון אותו מפשעו, כשהפעולה המתבקשת היא לזכותו מלכתחילה?
- ד. מדוע המועמדים לחנינה הם שניים בלבד, ישו ובר-אבא? מה על שני הפושעים, אשר מאוחר יותר נצלבם ביחד עם ישו?
- ה. ניסיונות היסטוריים, להתחקות אחר דמותו של בר-אבא זה, שהיה על פי הברית החדשה דמות ידועה, לא צלחו.

כל אלו באו להראות כי כל סיפור בר-אבא לא היה ולא נברא והוא משתלב במגמת המבשרים להשחיר את פני היהודים. העובדה כי ישו נשפט ונצלב בידי נציב רומי וחייליו כמורד במלכות, הייתה מעוגנת מידי במסורות המוכרות, מכדי שהמבשרים יוכלו להתכחש לה (אם כי גם כאן, מגדיל יוחנן לעשות, וכפי שנראה, טוען כי היהודים הם אלו שצלב את ישו). לא נותר למבשרים, אם כן, לשלב בתוך סיפור משפטו הקצר של ישו, שהיה רק אחד מתוך מאות יהודים שנשפטו ונצלבו על עבירות דומות, את סיפור התערבותם הגסה של היהודים במשפט ובניסיון לחון את ישו. מגדיש את הסאה האבנגליון של מתי, בהוסיפו את התיאור הצירוי-נבואי כמעט, בו פילטוס רוחץ את ידיו

על שום מצפוננו שמייסרו ואת העם אשר נוטל על שכמו את האחריות לעתיד לבוא על דמו של ישו שנשפך. ברור כי סצינה מופרכת זו, במהלכו של משפט בידי נציב רומי, הוספה מאוחר יותר על מנת לשרת צרכים מיסיונריים על חשבון האמת העובדתית.

סופו של דבר, ישו נלקח אל הצלב ע"י החיילים הרומאיים. אולם גם כאן, לא נשלמה מלאכתנו, ועוד עלינו להתמודד עם הטענה כי היהודים הם אלו שצלבנו את ישו או לפחות נטלו חלק פעיל במעשה זה כשהם מקפצים ומפוזזים.

מותו של ישו

תיאור שעותיו האחרונות של ישו, כרוך בתיאור סבלותיו של ישו וכולל אף הוא אפיזודות בהן נוטלים היהודים חלק בהשפלתו של ישו, בהתלוצצויות על חשבוננו ובנסיונות להוסיף על יסוריו, בהגשת היין המר ולאחריו החומץ לישו הצלוב ובחלוקת בגדיו.

ראשית כל, מציין חיים כהן, כי בעוד שתיאור יסוריו של ישו נראה על פניו כקשה ונועד מן הסתם לעורר בקרב המאמינים הזדהות עם סבלותיו ואת הכרת התודה על קורבנו של ישו שבא בעבור חטאותיהם, הרי שבהשוואה לנהוג בעונשי צליבה, נחסכו מישו יסורים רבים. עונש הצליבה היה עונש אכזרי וקשה שכלל מרכיבי ענישה רבים מלבד המוות עצמו, ושפר עליו גורלו של ישו שלא טעם מהם עד תומם.

ראשית, פעמים רבות כלל המשפט הרומי את השימוש בעינויים, כדרך חקירתית על מנת לחלץ מן הנאשם הודאה. עינויים אלו כללו שימוש במכשירי עינויים איומים שכללו מתיחת אבריו של הנחקר, הלקאה בשוטים עד זוב דם וגרימת כוויות באמצעות שיפודים רותחים. ואילו בענייננו, גם אם ישנו תיאור לקוני אצל **יוחנן** שבו מורה פילטוס במהלך המשפט לייסר את ישו בשוטים, אין ללמוד ממנו כי ישו נתענה באותם עינויים קשים שהיו מנת חלקו של הצלוב במשפט הרומי, וככלל אנו רואים שהוא עומד בפני פילטוס שלם בגופו ואף כשיר לנהל עמו וויכוחים תיאולוגיים.

שנית, חלק בלתי נפרד מעונש הצליבה היה סחיבת קרש הצלב, לכל אורך הדרך, כשהוא קשור אל גבו של הנידון באמצעות מזלג (פורקה) שננעץ בבשרו. ואילו אין אנו רואים בתיאורים הנוגעים לישו כי אותו מזלג ננעץ בבשרו, אלא שאף מסייעים בידו בסחיבת הצלב, בכך שציוו על עובר אורח, שמעון מקיריני, לשאת את הצלב לאחר שישו מתמוטט.

שלישית, נהוג היה להפשיט את הנדון וכך לתלותו על הצלב. ביחס לישו אנו רואים כי הדבר לא נעשה ולאחר שהפשיטוהו ממעיל הארגמן שעטו אליו, על מנת לשימו לצחוק, שבו והלבישוהו בבגדיו וכך נצלב.

רביעית, עונש הצליבה כלל גם את השארת גופתו של הנדון על הצלב במשך ימים מספר, ולרוב כלל חלק מן "העונש" איסור מפורש להוריד את הצלוב מן הצלב, וזאת על מנת לשרת את צרכי ההרתעה שבהוקעתו בפומבי, עד כדי כך שפעמים רבות נאכלה נבלתו של הצלוב בידי חיות ועופות. כל מי שצפה בסרטו של סטנלי קיבוריק על מנהיג העבדים המתמרד ספרטאקוס, זוכר וודאי כיצד לאחר דיכוי המרד, נצלבים העבדים באלפיהם ימים ארוכים לכל אורך "ויה אפיה". ואילו בבשורות אנו קוראים שמייד לאחר שישו נפח את נשמתו, נענה פילטוס לבקשת היהודים להוריד את גופתו ולהביאה לקבורה, שמא ילינו את גופתו במהלך החג.

נראה כי ביחס לעונשי הצליבה המקובלים, ישו "יצא בזול", על אף שהמבשרים לא חוסכים מאמץ להציג את היהודים כמי שמוסיפים על סבלותיו. נראה, כי פילטוס וחייליו, חסו משום מה על ישו ונהגו בו במתינות, אם משום רחמיהם שנכמרו עליו ואם משום שהיהודים שנכחו בצליבה, השתדלו למענו. תיאורי המכות שקיבל ישו בקנה על ראשו, היריקה בפניו ותיאורי הלעג של החיילים הרומאיים "ברוך בואך מלך היהודים" מצטיירים על רקע ההשוואה לנהוג בעונשי הצליבה, כיציאה ידי חובה.

עוד עלינו להתמודד עם טענתו של המבשר **יוחנן**, כי היהודים הם שצלבו את ישו. יוחנן יודע לספר כי לאחר המשפט ולאחר שדרשו ראשי הכהנים מפילטוס לצלוב את ישו, "מסרו אליהם להצליבו, ויקחו את ישוע ויוליכוהו... ויצלבו אותו שמה"²⁴.

טענתו הקשה הזו של יוחנן מתגלה עד מהרה כמופרכת. **ראשית**, משום שאר 3 האבנגליונים הסינופטיים, לא מוסרים ולו ברמז על כך שישו נצלב בידי היהודים, וכולם נאמנים למסורת כי ישו נצלב בידי החיילים הרומאיים. **שנית**, משום שהכתובת על צלבו של ישו מוסרת כאלף עדים מי הוא שצלב ו על שום מה. היה זה פילטוס אשר הורה על קביעת הכתובת "ישו הנוצרי, מלך היהודים"²⁵ על הצלב. **שלישית**, ישו נצלב ב"חברתם" של שני פושעים נוספים. האם גם אותם צלבו היהודים? בגין איזו עבירה? מתי היה הזמן בידי הסנהדרין לשופטם, כשכל הלילה והבוקר היא עסוקה בענייניו של ישו? ו**רביעית**, וחשוב מכל, יוחנן עצמו מציין מספר פסוקים לאחר מכן כי **החיילים הרומיים** אשר צלבו את ישו חילקו בניהם את בגדיו!²⁶

²⁴ יוחנן 19, 16-18.

²⁵ וברומית, "Jesus Nazareneus Rex Iudaeorum". ראשי התיבות, I.N.R.I, מופיעים על גבי מצבות הקבורה הנוצריות עד היום.

²⁶ יוחנן 19, 23.

מה הסבירות בתיאור זה לפיו ישו נצלב בידי יהודים? חוקרים רבים, אשר נתפסו במסורת היוחננית הנ"ל, ניסו להוכיח באותות ובמופתים, כי עונש הצליבה היה עונש מקובל בידי היהודים. חוקרים אלו נתפסו בזיהוי המילה "תלייה" במקורות היהודים, כצליבה (כך, למשל, מקום שהמקור העברי מאזכר "תלייה", התרגום הארמי הוא "צליבה"). אלא שברור הוא כי עונש הצליבה, במובנו הידוע לנו, במובן שנתקיים בישו, כלומר תלייה של האדם קשור (ולעיתים ממוסמר) אל הקרש, עד צאת נשמתו, איננו בגדר עונש מוות יהודי מוסמך.

המיתות המוזכרות במקרא, היו סקילה, שריפה ותלייה. אולם התלייה האמורה במקרא, היא פעולת תלייה שאין מטרתה להשיג את מות הנידון, כי אם להוקיעו וזאת על מנת להשיג את מטרת ההרתעה. במקרים אלו נעשתה התלייה לאחר המתת הנידון, והוא הורד מן העץ עד מהרה (כך למשל אנו רואים בסיפור תליית חמשת המלכים ע"י יהושע²⁷). חיים כהן מביא בספרו²⁸ שורה של דוגמאות המוכיחות כי השימוש בעונש התלייה לשם המתה, לא נעשה במקרא במסגרת ההליך השיפוטי הרגיל, ומקום שהמקרא מזכיר תליות כאמור, מדובר במנהגי הגויים (כגון אחשוורוש שתלה את המן ועשרת בניו) או בפעולת עונשין שנעשתה במסגרת מלחמות בני ישראל באויביהם (כגון יהושע שתלה את מלך העי).

דרבנן, מוכרות 4 מיתות בית דין: חנק, הרג, שריפה וסקילה. במקומות בהם מוזכר בתלמוד עונש התלייה, הכוונה היא למיתת בית דין הראשונה, הידועה כחנק. מיתה זו נעשתה באמצעות חבל והיא שונה מהותית באופן הוצאה להורג, כמו גם במשך הזמן ובמידת ההומאניות שבה, מן הצליבה על העץ, הצליבה הרומאית.

שכן, בעוד שלא מצאנו סימוכין שהצליבה על הקרש, הייתה עונש מקובל בקרב היהודים, נמצאים סימוכין לרוב בדבר הפעלתה של שיטה זו ע"י הרומאים. מקורות היסטוריים רבים מציינים כי הצליבה הייתה דרך הוצאה להורג מקובלת ברומי עוד מקדמת דנן. יתרה על כך, הרומאים אף הפעילו שיטה זו באורח סיטונאי גם ביהודה. מקורות היסטוריים לכך אנו מוצאים בכתביו של יוסף בן מתתיהו המתאר בספריו "קדמוניות היהודים" ו"מלחמת היהודים ברומאים" כי הנציב קווינטיליוס וארוס ציווה לצלוב על הרי ירושלים כאלפיים מלוחמי המחתרת, הנציב טיבריוס אלכסנדר גזר את דינם של בניו של לוחם המחתרת יהודה הגלילי, יעקוב ושמעון, למוות בצליבה, הנציב פלוורוס צלב 3600 יהודים באקט אכזרי שסייע להצית את המרד הגדול, טיטוס בדכאו את המרד הגדול הורה על צליבתם של השבויים היהודים ועוד כהנה וכהנה.

²⁷ יהושע י' כ"ו.

²⁸ כהן, לעיל הערה 2, עמ' 134-136.

עד כדי כך היו הצליבות לעובדה שרירה וקיימת ביהודה עד כי אנו מוצאים בהלכה דינים שלמים המיוחסים לשאלת הצליבה, אשר אף זוכה לכינוי המפורש תלייה "כדרך שהמלכות עושה"²⁹. כך מצאנו דינים לגבי השאלה מתי ניתן לקבוע האם נשמתו של הצלוב יצאה והדם הניגר מפצעיו הוא דמו של המת (ועל כן מטמא³⁰) או דין בשאלה האם יש צורך בעדות על צליבתו של אדם על מנת לשחרר את אישתו מעגינותה³¹ או מה מעמדו של גט אשר נותן הצלוב מעל צלבו לאישתו³². יש לציין, כי היו מצבים בהם נצלב האדם, פשוט ע"י קשירתו בחבלים אל הצלב, כך שהוציא את נשמתו במשך ימים בצמא או בחולשה. עם זאת, מן התיאורים המפורשים, אנו למדים כי צורת הצליבה הנפוצה ביהודה הייתה צליבה במסמרים אל הקרש, כך שהנידון מת כתוצאה מאיבוד דמו. יש להניח, למרות שהמבשרים אינם מפרטים, כי בדרך זו גם נצלב ישו. הדבר מסביר גם את מותו המהיר בתוך 6 שעות.

במהלך תיאור הצליבה אנו מתעכבים על מספר אירועים שאין בהם כל היגיון או סימוכין היסטוריים. כך למשל התיאור של דרישת היהודים לשבור את עצמות שוקיו של ישו על מנת להחיש את המוות, כך שניתן יהיה לקבור את ישו טרם כניסת החג. מדוע המבשרים סוטים ממגמתם להשחיר את פני היהודים, ולפתע מציגים אותם כמי שמבקשים להקל את סבלו? כך גם התיאור לפיו משקים את ישו חומץ. מדוע דווקא חומץ מכל המשקאות, שאין בו כדי לטשטש את חושיו של הנידון ולהקל על סבלו כפי שיכול היה לעשות היין, או לרוות את צמאונו כפי שהיו עושים המים? ועל מה מבוסס תיאור חלוקת בגדיו של ישו? מדוע מופיע תיאור זה כשאין בנמצא סימוכין לנוהג כאמור בידי תלמידי רומי? ומדוע לחלק דווקא את בגדיו של ישו ולא בגדי שני הנצלבים בסמוך עמו?

אין זאת אלא שתיאורים אלו, באים שוב לשרת את הצורך התיאולוגי להציג את ישו כמי שנתקיימו בו פסוקים שונים מן התנ"ך, וזאת גם על חשבון הדיוק העובדתי. העובדה כי עצמותיו של ישו לא נשברו (להבדיל מעצמות שני הנצלבים סמוך אליו) באה לקיים בישו את האמור בקורבן הפסח "ועצם לא תשברו בו" (שמות י"ב מ"ו) על מנת ליצור את ההקבלה התיאולוגית המתבקשת ולהציג את ישו, המועלה לקורבן כאותו שה הפסח, בעבור חטאי האנושות. סיפור החומץ נועד לקיים בישו את הפסוק "ויתנו בברותי ראש ולצמאי ישקוני חומץ" (תהלים ס"ט כ"ב) ותיאור חלוקת הבגדים הוא כאמור בתהלים כ"ב י"ט: "יחלקו בגדי להם ועל מלבושי יפילו גורל".

חיים כהן מוסיף וקובע כי בתוך השיטה שהצגנו לעיל, ניתן גם להסביר את תיאור היהודים המתלוצצים בישו לכל אורך מסעו וצליבתו, כנועד לקיים בישו את הפסוק

²⁹ סנהדרין מ"ו ע"ב.

³⁰ משנה, אהלות, ג' ה'.

³¹ משנה, יבמות, ט"ז ג'.

³² תוספתא גיטין ז' א'; שולחן ערוך אבן העזר סימן קכ"א ח'.

מתהלים כ"ב ח': "כל רואי ילעיגו לי, יפטירו בשפה, יניעו ראש". אין היגיון רב, מעבר לכך, בתיאורי העליצות ההיסטרית, המרושעת והשמחה לאיד, של היהודים למראה אחד מבני עמם, המוצא להורג בצו הנציב העליון של השלטון הזר והנתעב בגין עבירה פוליטית.

לבסוף, אין לנו אלא להתעכב עוד על קבורתו של ישו. ישו נקבר באחוזתו של יוסף הרמתי וגם מכאן ניתן ללמוד שמצא את מותו כהרוג מלכות ולא כהרוג בית דין. שהרוג בית דין חובה לקבור באחד משני בתי הקברות "שהיו מתוקנין לבית דין"³³.

סופם של דברים, מכל דבר מותו של ישו, החל בעצם עונש הצליבה, תיאור החיילים המובילים את ישו וצולבים אותו, עבור בכתובת המתנוססת על צלבו, וכלה בעובדה שנצלב כענין שבשגרה עם עוד שני נידונים למוות כמוהו, אנו למדים על המשכם הטבעי של ההליכים אותם הצגנו קודם לכן: ישו נעצר בפקודת הנציב הרומי, נשפט על ידי שופט רומי בגין עבירה על פי דיני רומי והוצא להורג כדרך שעושה מלכות רומי.

אפילוג

בספר מעשי השליחים אנו קוראים כי כבר מראשית דרכה של הדת החדשה, החלו ראשוני המפיצים אותה להטיח ביהודים את אשמת מותו של ישו. כבר מספר שנים לאחר הצליבה, עומדים השליחים, בהם בכיר השליחים פטרוס, למשפט בפני הסנהדרין על שום שהפרו את צו הסנהדרין שלא ללמד את הדת החדשה. כבר בהזדמנות זו פונה פטרוס אל הסנהדרין ומטיח בה את האשמה המפורשת: "אלוהי אבותינו הקים את ישוע, אשר שלחתם ידכם בו ותתלו אותו על העץ"³⁴.

אותן שנים נאבקה הדת החדשה על עצם קיומה, בפני קהל יהודי עויין ואל מול השלטונות הרומאיים הרודפים אותם. בתוך מספר שנים תפוס התאוצה הנוצרית כיוון חדש, ומפלג פנים-יהודי, תהפוך לדת אוניברסלית המופנית בעיקרה כלפי הפאגאנים, מהלך עליו ינצח השליח פאולוס (ורבים כבר תהו האם לא נכון לומר שפאולוס היה הנוצרי הראשון). מהלך זה, יגרום לנצרות להפנות את עורפה אל אמה-הורתה. בשנות ה-70 של המאה הראשונה לספירה, על רקע כשלון המרד היהודי הגדול ושנאת היהודים שנפוצה בעולם הרומאי, יחל מרקוס לכתוב את הבשורה הראשונה, עליה נסמכו הבאים אחריו. הריחוק בזמן והצרכים הפוליטיים המידיים, עמדו ביסוד המגמתיות ואי הדיוקים, עליהם הצבענו במאמרנו זה, בתיאור מעורבותם של היהודים בפרשת מותו של ישו.

³³ משנה, סנהדרין, ו' ה'.
³⁴ מעשי השליחים 5, 29-30.

בתחילת המאה ה-4 יכיר הקיסר קונסטנטינוס הגדול, בנצרות כדת הרשמית של האימפריה הרומית. הגלגל השלים את תנופתו האחרונה. תקופה בת מאות שנים של אנטישמיות נוצרית, בחסות השלטון החילוני, תחל. אשמת מותו של ישו, שדבקה ביהודים באותם שניים-שלושה פרקים ספורים בבשורות הנוצריות, תגבה את מחירה המלא ממאות קהילות יהודיות.

רק בשתי המאות האחרונות, החלה רביזיה מדעית בהסתכלות על האירועים שגרמו למותו של ישו הנוצרי ורק בשנים האחרונות החלה הכנסייה הנוצרית, משנה את עמדתה המסורתית. בקונציליום האקומני השני של הוותיקן מ-1965, התכנסת היסטורית מבחינות רבות, נתקבלו גם החלטות המנקות את היהודים כעם מאחריות למותו של ישו ומגנות בדיעבד את הרדיפות בהן היו נתונים. כינון היחסים הדיפלומטיים בין מדינת ישראל לוותיקן וגישתו הנאורה של האפיפיור המכהן, יוחנן פאולוס השני, יש בהם סימנים חיוביים להשלמה בת 2000 שנה שאולי מתחילה להתרקם.

ספרו של חיים כהן, מרים תרומה גדולה וחשובה במאמץ האמור. הניסיון האינטלקטואלי הכביר, לבחון את תקפות המשפטית של ידיעות היסטוריות מתוך העובדות הגלומות בהן, הוא תרגיל מחשבתי מרתק. השילוב המופלא שבין ההיסטוריה למשפט, הוא לא רק תחום אקדמאי חדש הפורץ גבולות, בהתאם לרוח האינטרדיסציפלינה שכולנו מצוויים בה, אלא הוא גם כר מבטיח לעריכת "משפטים חוזרים" בשורה של מקרים: בחינת משפטו של סוקרטס לפי רוח חוקי יוון או גזירת דינה של ז'אן ד'ארק בהתאם לכללי המשפט הכנסייתי והצרפתי במאה ה-15. עוד היד נטוייה.